

Mõnda paronüümidest¹

Aime Vettik

Õiguskeele toimetaja

Paronüümid ehk sarnassõnad on kõlalt lähedased, kuid erineva tähendusega sõnad. Enamasti on nad tuletatud samast sõnatüvest. See on ka põhjus, miks nende sisuline eristamine põhjustab tihti ebalust ja eksimusi. Et õigustekstides on sõnatäpsusel eriline tähtsus, siis lähtugem vanasõnast, et kordamine on tarkuse ema ning kontrolligem oma teadmisi.

ajastama ~ ajatama

ajastama: ajaliselt sobitama; ajaliselt koordineerima, tegevust ajaliselt kooskõlastama (*tippvormi püüti ajastada olümpiamängudeks; täpselt ajastatud tegevused; ujuja käte ja jalgade töö peab olema hästi ajastatud*)

ajatama: 1) (maksmist) mitmele tähtajale jaotama (*ajatatud maksed*);

2) taime tema puhkeajal lehtima või õitsele ajama (*sibulat ajatama*)

aje ~ ajend

aje: psüühiline sund, sisemine tõuge, impulss (*mingi aje sundis teda äkki sõpra vaatama minema; viha, süütunde, mure ajal*)

ajend: millekski tõuget andev, midagi esilekutsuv väline tegur, motiiv (*Austria-Ungari troonipärija tapmine Sarajevos sai Esimese maailmasõja ajendiks*)

arv ~ arvukus

arv: 1) matemaatika põhimõisteid (*arvud ühest kümneni, ühe- ja mitmekohaline arv; kord-, kümnend-, imaginaar-, ratsionaalarv*);

2) hulk, kogus (*Tallinna elanike arv; kuulajate arv*);

3) *lingv* ainsust ja mitmust märkiv grammatikakategooria

arvukus: 1) paljus, rohkus;

2) *biol* liigi isendite arv, hulk kogu levila ulatuses või selle teatud osas (*huntide arvukuse reguleerimine*)

arveldus ~ arvestus ~ arvustus ~ arvutus

¹ Paronüümid kohta olen varem kirjutanud 1996. aasta Õiguskeele nr-tes 1, 2 ja 3. Sama aines on kriitiliselt kohendatuna ilmunud 2003. aastal „Ametniku keelekäsiraamatu“ 2. trüki lk-del 140–158.

arveldus: *maj* maksekohustuste vastastikune õiendamine.

arvestus: 1) arvelevõtmine, registreerimine (*osavõtjate üle peetakse arvestust*);

2) kaalutus, kalkulatsioon (*ettekanne oli tehtud arvestusega, et seda saaks hiljem trükkis avaldada*);

3) eksamit asendav teadmiste kontroll (*kursus lõpeb arvestusega*).

arvustus: 1) arvustamine, kritiseerimine;

2) (kirjalik) hinnang kirjandus-, kunsti- vm loomingu kohta.

arvutus: arvutamine (*täpne või ligikaudne arvutus*).

edastama ~ edestama ~ edendama

edastama: edasi andma, edasi toimetama, eriti teabevahendite kaudu (*signaale, teateid, informatsiooni edastama*)

edestama: ette jõudma või ees olema, paremaid tulemusi saavutama (*inflatsioon on edestanud palkade juurdekasvu; edestas finaaljooksus oma konkurenti kahe sekundiga*)

edendama: edasi arendama, edasi viima, soodustama (*majandust, kultuur edendama*)

eestindama ~ eestistama

eestindama: eesti keelde tõlkima (*“Kalevala” on A. Annisti eestindatud*)

eestistama: eestipärastama (*nimede eestistamine*)

ehe ~ ehtne

ehe, eheda: 1) looduses vabalt esinev; ühest ainest koosnev (*kulda on leitud ka ehedal kujul*);

2) puhas, rikkumata (*ehe murdekeel, rahvalaul*)

ehtne: 1) võltsimata (*pitsat ja allkiri olid ehtsad*);

2) siiras, loomulik, teesklematu (*pisarad olid ehtsad*)

enamik ~ enamus

enamik: suurem osa (*see on enamiku arvamus, enamikul juhtudel*).

enamus: arvuline ülekaal, nt hääletusel (*valitakse lihthäälteenamusega*).

energia ~ energeetika

energia: 1) materia liikumise üldine mõõt; füüs keha võime tööd teha (*energia jäävuse seadus; aatomi-, elektri-, soojus- jm energia*);

2) tegutsemisind, tarmukus, aktiivsus (*on tulvil energiat*)

energeetika: energia saamise, muundamise, ülekande ja kasutusega tegelev teadus- ja tehnikaharu (*soojusenergeetika*)

ennetama ~ ennistama

ennetama: millegi ärahoidmiseks kellestki või millestki enne või mööda jõudma (*selgitas põhjalikult oma seisukohti, et ennetada vastuväiteid*)

ennistama: 1) restaureerima (*ennistati keskaegne kirikuhoone*);

2) *jur* uuesti ametisse vm õiguslikku olukorda seadma (*ennistati ametikohale*).

erakordne ~ erakorraline

erakordne: harukordne, haruldane, millegi poolest eriline või tähelepanuväärne (*erakordne isiksus, erakordne sündmus*)

erakorraline: korralisele lisanduv, mittekorraline; spetsiaalselt määratud (*erakorraline istung või koosolek, riigis kehtestati erakorraline seisukord*)

esildis ~ esildus ~ esindus ~ esitlus ~ esitus

esildis: ametlik ettepanek (*tegi esildise kultuurikomisjonile*)

esildus: esildamine

esindus: 1) esindamine;

2) esindajad: a) isikud, keda on valitud või nimetatud kedagi või midagi esindama (*korvpalliesindus*); b) riiki ja selle kodanike huve esindav asutus (*diplomaatiline esindus*)

esitus: 1) esitamine (*sümfoonia esmaesitus*);

2) ettekande esituslaad (*laul kõlas uudses esituses*)

esitlus: esitlemine, tutvustamine, presentatsioon (*toimus sõnaraamatu esitlus*)

isik ~ isiksus

isik: 1) üksikinimene, inimkollektiivi üksikliige;

2) *jur* õiguse või kohustuse kandja (*füüsiline isik, juriidiline isik*)

isiksus: 1) inimese individuaalne olemus või laad, tema käitumist määravate omaduste kogum (*ümbrus kujundab isiksuse*);

2) iseseisev, küps, kordumatu eripäraga inimene (*ainulaadne, ere isiksus*)

juhatama ~ juhendama ~ juhtima

juhatama: 1) seletuse abil kätte näitama või leida aitama (*naine juhatas nad naabertänavale*);

2) millegi kulgu või tegevust suunama (*asutust, koosolekut, ehitustööd juhatama*)

juhendama: juhtnõore andma, nõu andes suunama (*juhendab üliõpilaste praktikat*)

juhtima: 1) liikumisele suunda andma (*autot, traktorit juhtima*)

2) tegevust suunama või teatavas suunas mõjutama (*vestlust, tegusid vms juhtima*);

3) *füüs* edasi kandma, läbi laskma (*elektrit, soojust juhtima*)

juhend ~ juhis

juhend: eeskiri, reeglite või õpetuste kogu (*töö- või ametijuhend*)

juhis: reegel, juhtnõor, näpunäide (*arvutus-, õigekirjajuhis*)

juht ~ juhtum ~ juhus

juht, juhu: = **juhtum**

juhtum: üksiksündmus, esinemisfakt (*erand-, vahe-, õnnetus-, üksikjuhtum*)

juhus: ettearvamatu sündmus, olukord või võimalus (*juhuse tõttu, kasutab juhust*)

keelama ~ keelustama

keelama: mitte lubama (*õigus keelata seadmete ja objektide ehitamine; keelatud tegevus; keelavad liiklusmärgid*)

keelustama: keelu alla panema, ära keelama (*keelustati streigid ja demonstratsioonid; tuumarelva keelustamise leping*)

kestus ~ kestvus

kestus: vältus, ajaline pikkus (*loengu, tunni, reisi kestus*)

kestvus: edasikestmine; vastupidavus, püsivus (*tegevuse kestvus; värvi, riide kestvus*)

kinge ~ kingitus

kinge, kinke: *jur* kinkimine (*kinkeleping*)

kingitus = kink: kingitav või kingitud ese, kinkeese (*hinnaline kingitus*)

kinnistama ~ kinnitama

kinnistama: 1) *jur* kinnistusraamatusse kandma (*omand kantakse kinnistamiseks kinnistusraamatusse*);

- 2) kellegi valdusse, kasutada või hooldada andma (*jahinsusseltsile on kinnistatud jahimaa-ala*);
- 3) liikumatuks muutma (*luitele istutati mände, et tuiskliiva kinnistada*);
- 4) *ped* kindlamaks, püsivamaks muutma (*õpitud tuleb kinnistada kordamisega*);
- 5) *fo*t kujutist valguskindlaks tegema

kinnitama: 1) kuhugi või millegi külge kinni panema (*töödeldav ese kinnitati kruustangide vahele*);

- 2) kindlamaks, tugevamaks, vastupidavamaks tegema (*arsti sõnad kinnitasid haige usku paranemisse*);
- 3) millegi õigsust tõendama, midagi õigeks tunnistama (*lepingu õigsust kinnitati allkirjadega, kinnitas seda vande all*);
- 4) midagi eriti toonitama (*ta kinnitas, et teeb kõik, mis võimalik*);
- 5) heaks kiitma, lõplikku kehtivust andma (*koosolekul kinnitati seltsi uus põhikiri; eelarve kinnitamine*)

koormis ~ koormus ~ koormatis

koormis: 1) (riiklik) kohustus (*PS § 113: riiklikud maksud, koormised, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed sätestab seadus*);

- 2) *füüs*, *tehn* koormav raskus

koormus: 1) töösse rakendatuse määr; kohustuste kogusumma (*füüsiline, vaimne koormus, treeningukoormus*);

- 2) *tehn* tarindile või selle osale mõjuv välisjõud (*püsiv, ajutine, lubatav koormus, piirkoormus*)

koormatis: = **koormis 1:** (riiklik) kohustus asjaõigusseaduses

käsitama ~ käsitlema ~ käsitsema

käsitama: aru saama, mõistma (*käsitab olukorra tõsidust, seaduses käsitatakse ametiisikuna isikut, kes...*)

käsitlema: arutama, analüüsima, mingi probleemiga tegelema (*kirjutis käsitleb Eesti maksukorraldust*)

käsitsema: masinat, tööriista vm käte abil kasutama (*käsitseb osavalt kirvest*)

lahend ~ lahendus

lahend: 1) *jur* kohtuasja arutamise tulemus (*ringkonnakohus vaatab apellatsiooni korras läbi esimese astme kohtu lahendeid*);

2) *mat* tundmatu väärtus, mille puhul võrdus kehtib (*võrrandi lahendid*)

lahendus: 1) ebaselge või vaieldava probleemi uurimise tulemus (*probleemile lahendust otsima, ootamatu, hea lahendus*);

2) lahendamine

leiutis ~ leiutus ~ leiundus

leiutis: leiutatu (*leiutis patenteeritakse*)

leiutus: leiutamine

leiundus: leiutustegevus

loendama ~ loetlema

loendama: hulga kindlaksmääramiseks ära lugema (*ulukeid loendatakse kopterilt*)

loetlema: üles lugema (*loetletakse andmebaasi kantavaid isikuandmeid*)

maks ~ makse

maks, maksu: maksukorralduse seaduse alusel kehtestatud riigi- või kohaliku omavalitsuse eelarvesse laekuv rahasumma (*aktsiisimaks, maamaks, käibemaks*)

makse, makse: 1) millegi eest sisse- või väljamakstav rahasumma (*maksed kommunaalteenuste eest, sularahamaksed*);

2) maksmine (*tegin makse*)

märke ~ märgend ~ märgis ~ märk ~ märkus

märke, märke: 1) nõuetekohane märkus dokumendil, pakendil vm (*passis on märke kodakondsuse kohta, piimapakendil on märke kalorsuse kohta*);

2) kasutusmärke (*ametialaseks kasutamiseks, salajane, nooremale koolieale*)

märke, märkme: ülestähendus (*teeb ettekande kohta märkmeid, märkmepaber*)

märgend: eriala, stiilivaldkonda, keelt vms tähistav lühend nt sõnaraamatus (*jur, maj, kõnek, sks*)

märgis: eristav, iseloomustav tähis (*numbriline, täheline, kujundiline märgis; etikett on kaubaartikli märgis; rõngastatud linnu märgis*)

märk: ese, kujund, kujutis vm, mis viitab millelegi, tähendab midagi; tähis. Võib olla:

a) suunav, osutav (nt liiklusmärk)

- b) ametile, huvialale vm viitav (nt raudteelasemärk, ka spordimärgid)
- c) eristav, iseloomustav, harilikult omaja tähis (Singeri märk õmblusmasinal)

märkus: 1. lühike suuline või kirjalik selgitus, kommentaar (*ettekande kohta tehti asjalikke märkusi*);

2. suuline või kirjalik etteheide (*õpilasele kirjutati märkus, kohtuniku märkus*)

määrama ~ määratlema

määrama: 1) ette kirjutama, sätestama (*seadusega määratakse kindlaks*);

2) kindlaks tegema, välja selgitama (*määrati laeva asukoht*);

3) ette nähtud olema (*need sõnad polnud määratud sulle*);

4) milleski oluline või tooniandev olema (*kliima määrab taimede levikuala*)

määratlema: (mõistet) piiritlema; defineerima (*täpselt määratletud mõisted; näo ja riietuse järgi on raske määratleda inimeste elukutset*)

määratlus ~ määrang

määratlus: definitsioon (*mõiste määratlus*)

määrang: kindlaksmääramine (*pildistamisel on tähtis õige säriaja määrang*)

nimetus ~ nimi

nimetus: 1) üldnimi (*taimede, loomade nimetused*);

2) arvestusüksus (*anti välja üle 10000 nimetuse mitmesuguseid trükiseid*)

nimi: 1) pärisnimi (*isiku, riigi, linna, tänava, jõe, mäe, asutuse, ühingu vm nimi*);

2) tuntus, maine, reputatsioon (*tegi endale nime*)

norm ~ normatiiv

norm: 1) piirmäär, ettenähtud hulk, kogus või suurus (*väetise norm ühe hektari kohta*);

2) väljakujunenud või kehtestatud reegel; ettekirjutus (*õigusnorm, moraalnorm*)

normatiiv: normiks olevate piirsuuruste ja nõuete kogum (*normatiivakt*)

näide ~ näidis

näide: üksiknähtus (ese, olend, fakt, sündmus vm) millegi üldisema ilminguna, esinemisjuhuna või tõendina (*hea, ilmekas, tüüpiline, hoiatav näide*)

näidis: teatud liiki, laadi vms esindav aine näide (ese, proovitükk jne); eeskuju, standard (*mööblit saab tellida näidise järgi*)

ohjama ~ ohjeldama

ohjama: 1) tööd otseselt korraldama, tippjuhtimisega võrreldes madalamal astmel juhtima;

2) ohjadest hoidma

ohjeldama: ohjes hoidma, talitsema, taltsutama

omandama ~ omastama ~ omistama

omandama: 1) omandiks saama või võtma (*omandas autoriõiguse*);

2) midagi ära õppima; midagi õppimise ja harjutamise teel saavutama (*keelt, vilumusi omandama*)

omastama: 1) omavoliliselt oma valdusse võtma (*kassapidaja omastas võltsitud dokumentidega suurema rahasumma*);

2) *füsiol* omaks tegema või võtma (*organism omastab neid aineid kergesti*)

omistama: midagi kellelegi või millelegi omaseks või kuuluvaks arvama (*ärge omistage mulle sõnu, mida ma pole öelnud*)

otsus ~ otsustus

otsus: 1) *jur* õigusakt (*valitsuse otsus, kohtuotsus*);

2) seisukoht või tulemus, millele jõutakse pärast asjaolude ja võimaluste läbimõtlemit, kaalumist, arutelu (*kaalusime kaua, enne kui otsusele jõudsime*)

otsustus: 1) otsustamine;

2) *loog* mõtlemisvorm, milles midagi tõeselt või vääralt jaatatakse või eitatakse (*kahest üksteisele vasturääkivast otsustusest peab üks olema väär; maitseotsustus, väärotsustus*)

pealis ~ pealdis ~ päis

pealis: pealmine osa (*krae koosneb pealisest ja aluskraest*)

pealdis: pealekirjutatud või -trükitud osutav tekst (*kirjal oli pealdis "Väga kiire"; asutuse pealdisega ümbrik*)

päis: dokumendi algusosa (*määruse teksti päises peab olema selle väljaandmise kuupäev*)

pitsat ~ pitser

piitsat: pitseri vajutamiseks kasutatav vorm, millesse on peegelpildis uurendatud pilt, märk või kiri

pitser: pitsatijäljend (*lõi tõendile pitsatiga pitseri alla*)

põhjendama ~ põhistama

põhjendama: argumenteerima; tõestama (*põhjendas oma puudumist haigusega*)

põhistama: 1) *jur* motiveerima;

2) põhjendama

põhjendus ~ põhis ~ põhjus

põhjendus: põhjendamine, argumentatsioon (*leidis omakäitumisele põhjenduse*)

põhis: 1) *jur* motiiv;

2) põhjendus

põhjus: olukorra, nähtuse vms esilekutsuja (*põhjus on tagajärje suhtes primaarne*)

rünnak ~ rünne

rünnak: sõj tormijooks, atakk (*valmistuti rünnakuks, õhurünnak, gaasirünnak*)

rünne: *jur* kallaletung (*langes ründe ohvriks*)

tunnistama ~ tunnustama

tunnistama: 1) *jur* asjasse puutuvate faktide kohta ütlusi andma;

2) omaks võtma (*tunnistab oma eksimusi*);

3) mida millekski arvama (*luba tunnistati kehtetuks, toode tunnistati praagiks*)

tunnustama: midagi õigeks, kehtivaks, väärtuslikuks pidama (*uute riikide tunnustamine, de facto, de iure tunnustamine*)

tõendama ~ tõestama

tõendama: 1) suusõnal või kirjalikult tõesust, tõepära või tõe le vastavust kinnitama;

2) suulisi või kirjalikke tõendeid esitama (*tõendas kohtus, et nägi toimunut pealt*)

tõestama: 1) tõeseks, õigeks, millelegi vastavaks tunnistama (*notariaalselt tõestatud ärakiri, tõestamata väide*);

2) mingi väite tõesust v ebatõesust kindlaks tegema

vahel ~ vahest

vahel: 1) näitab ajalist või ruumilist lahusust (*kahe istungi vahel, kahe maja vahel*);

2) aeg-ajalt, mõnikord (*tule vahel meid vaatama*)

vahest: mõnikord

vastandama ~ vastastama ~ vastendama ~ vastustama

vastandama: vastu seadma, vastastikku kõrvutama (*seisukohti vastandama*)

vastastama: *jur* silm silma vastu seadma (*vastastati ülekuulatavaid*)

vastendama: vasteid otsima või leidma (*sõnaraamatu ettevalmistamisel tuli vastendada eesti terminid ingliskeelsetega*)

vastustama: vastu olema, vastu töötama, vastu võitlema (*keeleseadust vastustama*)

Kasulikku abimaterjali paronüümide kohta

Eesti kirjakeele seletussõnaraamat I-VII. Tallinn 1988–2007.

Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Tallinn 2006.

Väike paronüümisõnastik. Koostanud **Helen Plado** ja **Katrin Mandra**. Tartu 2008.

Tiiu Erelt. Terminiõpetus. Tartu 2007, lk 161–174.